

vy inteligence je převažující duševní činnost v povolání a výše vzdělání. Její sepětí se společenským systémem je realizováno změnou sociálního postavení a úsilím o myšlenkovou identifikaci s marxismem-leninismem.

Životní způsob je zakotven v sociální struktuře společnosti a v jejím pohybu a s ní podléhá procesům integrace i diferenciaci. V souladu s postupným vyrovnáváním sociálních a životních podmínek se integrují také jednotlivé komponenty životního způsobu především ve vertikální linii a převahy nabývá diferenciaci v rovině horizontální a individuální. V průběhu dalšího vývoje tedy bude docházet k jisté individualizaci v životním způsobu a zároveň k socializaci individuálních forem na úroveň společnosti a účasti na obecných, celospolečensky uznávaných hodnotách a aktivitách.

Zvláštními sociálními skupinami, jejichž specifikum v životním způsobu autoři analyzují, jsou zaměstnaní lidé, mládež, staří lidé – a také tady ukazují další perspektivy vývoje. Docházejí k závěru, že z hlediska tvorby socialistického životního způsobu je velmi důležité věnovat prvořadou pozornost formování socialistických postojů mladé generace a racionálnímu ovlivnění lidí v tzv. postproduktivním věku.

Závěrečná část studie je věnována vybraným problémům rozvoje životního způsobu, konkrétně přeměnám v povaze práce, které jsou pro vývoj rozhodující, vývoji kvalifikace a vzdělání spolu se společenskou angažovaností, relací pracovní a mimopracovní doby, využití volného času, vývoji rozdělování a sociálních jistot. Každý z těchto faktorů má svou specifikum a obsahuje další dílčí problémy. Řešit je autoři nechtějí a ani nemohou. Jejich práce je jistou fází ve výzkumu složité a společensky závažné problematiky, kterou se tím systematicky zabývá. Bylo by proto neuvážené vytýkat, že některé ve studii obsažené prognózy jsou diskusní – ostatně to jsou svým způsobem všechny společenské prognózy, protože jejich pravdivost proěřuje teprve čas – nebo málo argu-

mentované. Přijměme raději studii jako pracovní základ a jako mnohostranný podnět inspirující k dalším úvahám o budoucnosti socialistického životního způsobu v naší společnosti.

Jitka Havlová

Lebensweise und Moral im Sozialismus (Berlin 1972)

Jednou z četných publikací NDR z poslední doby zabývajících se aktuálními otázkami životního způsobu je kniha *Životní způsob a morálka za socialismu (Lebensweise und Moral im Sozialismus)*.

Tato kolektivní monografie se zabývá problémy životního způsobu v rozvinuté socialistické společnosti. V sedmi kapitolách zkoumá morálku a životní způsob v období třídního boje, utváření nového člověka v NDR, vztah osobnosti a společnosti za socialismu, odpovědnost osobnosti jako občana, vliv socialistického pracovního procesu na vývoj morálky a otázky osobního života člověka v socialistické společnosti.

Velká pozornost je věnována analýze pojmu „životní způsob“. Tato analýza se provádí na širokém historickém pozadí. Životní způsob zahrnuje podle názorů autorů pracovní proces i volný čas, všechny formy životní činnosti člověka, zahrnuje prvky jak materiálního, tak i duchovního života společnosti. V životním způsobu se odrážejí obyčeje, tradice, kultura určitého národa.

Autoři publikace se zamýšlejí nad vztahem mezi životním způsobem a způsobem myšlení a konstatují, že mezi oběma existuje složitý zprostředkovaný vztah, neboť z ekonomických vztahů vznikají určité zájmy, objevují se stimuly, utváří se jakýsi zprostředkovací článek, jehož prostřednictvím působí životní způsob na způsob myšlení lidí. Kniha ukazuje všchnu složitost a zprostředkovanost vztahů mezi životním způsobem a způsobem myšlení lidí, autoři přecházejí k charakterizování socialistického životního způsobu, poukazují na reálné rozpory socialismu, hledají způsoby jejich řešení, jejich souvislost

s procesem utváření socialistického způsobu myšlení.

Od obecného pojmu životní způsob přecházejí autoři ke specifikaci tohoto pojmu, vymezují životní způsob socialistické společnosti a srovnávají kapitalistický a socialistický životní způsob. Socialistický životní způsob je definován jako „takový životní způsob, který je založen na ekonomických vztazích, kde svobodní a vysoce vzdělaní pracující pod vedením dělnické strany a její třídy uvědoměle budují svůj život a socialistické společenské vztahy“ (str. 66). Obsah a charakter socialistického životního způsobu je určován socialistickým výrobním způsobem a třídním charakterem socialistické společnosti. Autoři ukazují, že jen v podmínkách socialismu je možná opravdová demokracie, demokracie proniknutá humanismem a pocitem odpovědnosti za socialistickou společnost. Jako nejdůležitější charakteristický rys socialistického životního způsobu je označován patriotismus a internacionalismus. Zdůrazňují se sociální garance, vědomí „bezpečí, které dovoluje jít s pocitem jistoty, vstříc zítřkům“ (str. 338 n.).

Autoři analyzují pojmy mravnost, morálka a jejich vztah ke společenskému vědomí. Zdůrazňují, že mravnost nelze pokládat jen za sféru společenského vědomí, že rozhodující význam má přitom charakter světového názoru, pomocí něhož se vyjadřují jistá přesvědčení. Akcentují nutnost rozšířit mravní přesvědčení dělnické třídy na všechny třídy a vrstvy v období výstavby socialismu a přeměnit je v morálku celé společnosti. Z knihy vyplývají charakteristiky morálky různých sociálních vrstev socialistické společnosti, i když lze z textu vyvodit, že morálka u všech těchto vrstev je v podstatě shodná, neboť je podmíněna socialistickými společenskými vztahy.

Podrobně se analyzuje vztah kolektivu a osobnosti, poukazuje se na to, jak socialistický životní způsob utváří morální požadavky a vztahy lidí, zřetelně se určuje dialektika vzájemného působení osobních a společenských zájmů a uplatňuje

se názor, že v případě nutnosti je nezbytné podřídit osobní zájmy zájmům celospolečenským.

Mnoho pozornosti se věnuje problému práce v socialistické společnosti jako základu socialistického životního způsobu a morálky. Pro socialistický životní způsob jsou charakteristické vysoké mravní principy. Morálka a životní způsob za socialismu tvoří jistou jednotu. Tuto skutečnost autoři přesvědčivě ukazují na konkrétním procesu utváření nového člověka v NDR, vymezují jednotlivé etapy formování socialistické morálky v NDR. Začátek tohoto procesu spatřují v osvobození země od fašismu, kdy se vytvořily příznivé podmínky pro rozvoj antifašistických demokratických sil, jejichž úkolem bylo „překonat do té doby vládnoucí imperialistické mravní normy a hodnoty a nahradit je novými normami a hodnotami, aby byl vytvořen životní způsob odpovídající lidské hodnotě“ (str. 104). Významnou úlohu v tom sehrála komunistická strana, která se zaměřila zejména na formování dělnické morálky. Autoři připomínají, že V. sjezd komunistické strany v roce 1958 konstatoval vítězství dělnické morálky v širokých vrstvách obyvatelstva a vytyčil úkol formovat socialistickou morálku.

Objektivní předpoklady pro rozvíjení socialistického životního způsobu a morálky, vytvářejí socialistické ekonomické a politické vztahy. Jejich struktura je taková, připomínají autoři, že přispívají k identitě osobních a společenských zájmů. Tuto identitu však nelze chápat jako „mrtvou“ totožnost, kde absentují jakékoli rozpory a konflikty. Autoři správně připomínají, že „identita osobních zájmů a potřeb společenského vývoje jest dynamický proces, v němž neustále vznikají nové potřeby, nové zájmy a nové rozpory“ (str. 178). Zamýšlejí se nad těmito rozpory a konstatovali, že často mají objektivní charakter, když osobnost nebo jednotlivý kolektiv nestačí tempu sociálního vývoje a s menší efektivitou využívá obrovských možností socialistického zřízení. Nelze také nepřihlížet ke konfliktům, jejichž povaha je

určována osobními vlastnostmi lidí (199 n.). Velká úloha při řešení konfliktních situací, při úsilí sladit společenské zájmy se zájmy osobními je přisuzována morálce. Proto je třeba se zabývat praktickým charakterem morálky.

Zvláštní kapitola je věnována problematice mládeže, otázkám jejího mravního vědomí. Zároveň se autoři snaží vymezit rozdíly mezi chováním mládeže v kapitalistických a socialistických zemích. Akcentují zde zejména skutečnost, že v socialistické společnosti má mládež všechny nezbytné podmínky k všestrannému rozvoji, v souvislosti s nímž se formuje její mravní vědomí. Ovšem i zde, jak se v monografii zdůrazňuje, existují určité disproporce, těžkosti a rozpory, na které autoři upozorňují v souvislosti s vnitřní logikou rozvíjení osobnosti, s úlohou a významem různých věkových období.

V práci je věnována velká pozornost zkoumání těch ekonomických, politických a ideologických momentů, které podstatně ovlivňují morální profil člověka v rozvinuté socialistické společnosti. Poukazuje se na zvláštní význam psychologického klimatu socialistické společnosti, které poskytuje každému člověku pocit sociálního bezpečí a které může vzniknout jen za socialismu, kde, jak autoři zdůrazňují, dělnická třída má politickou moc a kde se uskutečňuje důsledná politika míru a politika, jež zajišťuje právo na práci.

Charakteristiku životního způsobu a morálky za socialismu doplňuje zkoumání problémů rodiny, manželství, využití volného času a utváření estetických potřeb. V publikaci se uvádí bohatý faktický materiál, který názorně ukazuje a potvrzuje úspěchy NDR při vytváření rozvinuté socialistické společnosti a při formování nového socialistického člověka.

Celá kniha je prostoupena nekompromisním bojem proti buržoazním teoriím zabývajícím se životním způsobem a morálkou.

Knihy *Životní způsob a morálka za socialismu* zaujímá významné místo mezi publikacemi s podobnou tematikou, jichž se v poslední době objevilo mnoho na

knížním trhu. Je to tematika aktuální, a proto lze kladně hodnotit snahu německých sociologů vymezit pojem životní způsob, specifikovat životní způsob za socialismu a určit jeho vztah k morálce, neboť ve vědecké literatuře se velmi často setkáváme s pojmem „socialistický životní způsob“. Jeho obsah se však ne vždy přesně vymezuje, pojem zůstává nevyjasněný, mlhavý. Recenzovaná kniha vyplňuje tuto mezeru, což je třeba hodnotit velmi pozitivně.

Při všech přednostech má však uvedená práce i některé nedostatky, na něž rovněž chceme upozornit. Je nutno konstatovat, že zatímco pojem životní způsob je analyzován velmi obšírně, zůstává problém morálky víceméně okrajovou záležitostí, je vyložen méně důkladně. Většinou se morálka chápe jen jako hodnocení životního způsobu za socialismu, ztrácí se specifičnost a jistá samostatnost, funkce morálky v životě socialistické společnosti. Analýza sociálních funkcí morálky by si podle našeho názoru zasloužovala větší pozornost, než jakou jí věnovali autoři recenzované knihy. Vědecká hodnota této práce je však nesporná a sborník jistě zaujme všechny, kteří se zabývají problémy životního způsobu a morálky v období vyspělé socialistické společnosti.

Milena Manová

Valentina Nikolajevna Pimenova: „Svobodoje vremja v socialističeskom obščestve“, Izdatelstvo „Nauka“, Moskva 1974, (str. 311). Akademiya nauk SSSR – Institut filozofii.

V posledních letech se stal volný čas v Sovětském svazu mimořádně aktuálním problémem. Zkrácení délky pracovní doby ze sedmi na šest hodin v oblasti se škodlivými pracovními podmínkami a přechod na pětidenní pracovní týden se dvěma volnými dny – to vše znamená zvětšení volného času. Kvantitativní růst volného času a nutnost výchovy nového člověka postavily před společností úkol racionálně využívat volný čas, tj. promýšlet takovou